

І.П.Черінько

ПРОБЛЕМА РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ
У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
(ПІСЛЯ РОЗШИРЕННЯ ЄС — 2007)

У статті розглядається політика лейбористського уряду Великої Британії щодо Туреччини та країн Балканського півострова в контексті їхніх європейських аспірацій. На відміну від інших держав Західної Європи, Велика Британія активно підтримує подальше розширення Європейського Союзу, докладаючи політичних зусиль щодо просування вищезазначених держав до ЄС.

I.P. Cherinko. The problem of EU enlargement in the foreign policy of United Kingdom at the modern stage (after the enlargement of 2007). The present article is dedicated to the policy of the Labor government of Great Britain towards Turkey and the Balkan states in the context of their European aspirations. Differing from other states of Western Europe, Great Britain actively supports the process of further EU enlargement, undertaking political efforts to bring the states mentioned above closer to the European Union.

Уряд Великої Британії послідовно виступає за розширення Європейського Союзу. Подібно до їхніх попередників — консерваторів — лейбористи виходять з того, що розширення ЄС відповідає національним інтересам країни. Згідно з Британською позицією розширення ЄС зміцнює і стабільність у Європі загалом¹.

Виходячи з особливостей позиції Великої Британії щодо розширення ЄС, ця проблематика вимагає ретельної наукової розробки в контексті стратегічного курсу України, спрямованого на набуття членства у Європейському Союзі. Однак у вітчизняній історіографії розглядувана тематика досі не знайшла належного наукового висвітлення.

Голова уряду Великої Британії Гордон Браун наголошував: Європейський Союз є вельми важливим для успіху Великої Британії, а Велика Британія є вельми важливою для успіху Європейського Союзу. За лейбористським баченням у XXI столітті Європейський Союз має бути надійним, дивитися вперед і більш пристосованим до викликів глобалізації та здатним отримати ко-

ристь від неї. Європейський Союз має стати потужним глобальним гравцем, що спроможний поширювати політику захисту прав людини, навколишнього середовища, в першу чергу на його сусідів. Ще з приходом лейбористів до влади було запроваджено посаду міністра у справах Європи, що підкреслює важливість цього напрямку для лейбористського уряду².

Крім того, не допускаючи ідеї федералізації Європейського Союзу, Велика Британія вважає для себе вигідним його розширення й через те, що включення нових членів до складу ЄС децентралізуватиме цю організацію. Виходячи з того, що боротьба з такими проблемами, як тероризм, забруднення навколишнього середовища, торгівля наркотиками та людьми, нелегальна міграція, не можливі без розширення Європейського Союзу, лейбористський уряд Сполученого Королівства активно просуває ідеї щодо розширення ЄС. Беручи до уваги, що у разі незадоволення своїх європейських аспірацій держави-претенденти можуть відійти до іншої сфери впливу, така політика видається зваженою, враховуючи також, що, будучи особливим партнером Сполучених Штатів Америки, яким украй не вигідним є поява глобального конкурента на посаді світової наддержави, якою може стати європейська федерація, політика лейбористського уряду Великої Британії цілком відповідає національним інтересам держави та її стратегічному курсові.

Опісля розширення Європейського Союзу — 2007 р., яке охопило Болгарію та Румунію, на черзі стали держави Балканського півострова та Туреччина. Якщо Туреччина вже півстоліття стукає у двері європейської спільноти, будучи при цьому членом НАТО та відносно з потужною ринковою економікою, то країни Балкан вельми різняться в цьому. З колишніх югославських республік лиш Словенія приєдналася до ЄС у 2004 р., інші країни знаходяться у стадії нелегких перехідних реформ, показуючи різний рівень наближеності до Європейського Союзу. Албанія хоча і не перебувала у лавах соціалістичної Югославії, однак і відповідною критеріям на членство у ЄС назвати її складно.

Ще у жовтні 2006 р. британськими урядовцями було висловлено позицію, що без Туреччини та Балканських країн Європейський Союз буде неповноцінний, не тільки через їхні історичні зв'язки з Європою, а й через те, що необхідно включити до свого складу тих, хто поділяє європейські цінності й принципи європейської демократії. Вхідження Туреччини до ЄС є шансом

довести, що мусульманський світ є партнером західної цивілізації і замість зіткнення цивілізацій вони підуть шляхом плідного співробітництва. Крім того, понад 70 млн населення Туреччини значно догодять європейському спільному ринкові. З кожним новим розширенням Європейського Союзу з'являються дедалі нові правила, що підлаштовують критерії членства у ЄС до вимог часу, і необхідно допомагати Хорватії та Туреччині досягти відповідності цим вимогам. Святкуючи п'ятдесятиріччя Європейського Союзу, треба замислитися, яким він має бути через сто років. А він має бути ще більш сильним і процвітаючим, і неодмінно налічувати Туреччину, Хорватію й інші держави Балкан у своєму складі, наголосив Дж.Хун, міністр у справах Європи Великої Британії³.

Слід зауважити, що перипетії з визначенням майбутніх розширень Європейського Союзу збіглися з активними дебатами стосовно посилення федералізації Європейського Союзу і введення такого елементу у його структуру, як конституція. Як зазначає А.Валуєв, офіційні представники Великої Британії брали доволі активну участь у роботі Конвенту над проектом Європейської Конституції, що була покликана оновити нормативно-правову базу Європейського Союзу. Всупереч усталеній логіці нові лейбористи з доволі помітним ентузіазмом сприйняли деякі ідеї й положення Європейської Конституції, що вона, з-поміж іншого, дозволяла прийняти й закріпити нові правила гри у Європейському Союзі й значно посилювала національний компонент інтеграції. Тим не менше, неочікуваний провал референдумів у Франції й Нідерландах офіційний Лондон сприйняв спокійно, відклавши питання ратифікації конституційного договору на більш пізній термін⁴.

Можна вирізнити двоїсту політику Великої Британії на цьому фронті: з одного боку, держава підтримувала конституційні ініціативи у ЄС, з іншого ж, активно просуваючи ідеї розширення, абсолютно протидіяла майбутній федералізації Європейського Союзу.

Балканський півострів посідав чільне місце у зовнішній політиці Великої Британії вже доволі давно. Так, ще з часів Віденського конгресу й Кримської війни, часів загострення міжнародних суперечностей на зламі XIX–XX століть Сполучене Королівство особливо опікувалося цим регіоном, не вщухав до нього британський інтерес і в роки Другої світової та холодної війни. Особливої зосередженості набула там британська присутність під час

трагічних подій 90-х рр. У контексті сучасності Велика Британія приділяє велику увагу Балканським країнам, розглядаючи їх першочерговими претендентами на ввіходження до Європейського Союзу. Крім того, на Балканському півострові стикаються інтереси кількох значущих британських та американських компаній, у першу чергу Консорціум нафтопроводу АМВО, що має своїх заступників у верхах американського істеблішменту, та британської Brown & Root Ltdi⁵.

Великій Британії доволі вигідним є залучення балканських держав до орбіти власної зовнішньої політики, виступаючи надійним провідником стратегічної мети держав регіону — членства у Європейському Союзі. Велика Британія виявляє себе активним самостійним гравцем у встановленні безпеки та стабільності на Балканах, співпрацюючи в цьому напрямі з провідними центрами сучасного світу, у першу чергу з США, структурами Європейського Союзу, Росією, з якою британські урядовці ведуть регулярні консультації з цього питання⁶, в той же час вдаючись до недружніх провокативних заяв щодо дестабілізуючої ролі Росії в цьому регіоні⁷.

Згідно з позицією Великої Британії, поширення європейської спільноти на Балкани не дозволить повернутися трагічним подіям 90-х років⁸. Перспектива набуття членства в Європейському Союзі була і лишається потужним стимулом для реформ. Саме це стимулювало фундаментальні політичні й економічні перетворення у державах Центральної та Східної Європи, що приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 рр. І ця перспектива також має потужний вплив на Туреччину, Хорватію та інші держави Західних Балкан. Успіхи, що їх продемонструвала Хорватія у процесі наближення до ЄС, свідчать про те, що розширення Європейського Союзу є найкращим шляхом до процвітання Балкан й забуття лих 90-х років. Розбудова демократичних інститутів, співпраця з Міжнародним трибуналом для колишньої Югославії є також важливими. Саме через допомогу з боку ЄС, і великою мірою там є частка Великої Британії, держави Балкан наближаються до відповідності міжнародним стандартам. Це призводить до підняття рівня життя громадян, допомагає реалізувати принципи європейського демократичного майбутнього країн регіону⁹.

На думку лейбористів, саме Туреччина є містком між Європою та Азією. Для цієї держави членство у ЄС є надто важливим, оскільки сприятиме економічному зростанню, надасть нових сил

до розбудови стабільності та безпеки у регіоні. Також це дасть змогу убезпечити коридори постачання енергоносіїв до провідних економік світу. Членство Туреччини у ЄС також доведе зверхність принципів демократії у мусульманському суспільстві. Подальше розширення Європейського Союзу є тому найкращим шляхом для забезпечення процвітання та стабільності сусідніх держав і найближчого оточення ЄС. Доволі важливим тому для ЄС є дотримання своїх обіцянок у процесі переговорів з кандидатами на вступ.

Подальше розширення, на думку лейбористського уряду, матиме користь для нинішніх членів Європейського Союзу. Адже з кожним попереднім розширенням ЄС ставав дедалі міцнішим, більш надійним та потужним на міжнародній арені. Подальше розширення сприятиме економічній динаміці Європейського Союзу шляхом розширення внутрішнього ринку та поля для розвитку бізнесу. Також це дозволить бути більш пристосованим до викликів глобалізації. А також це дасть змогу більш ефективно розв'язувати транскордонні проблеми, проблеми, пов'язані з кліматичними змінами, боротьбою проти організованої злочинності й тероризму. Такі проблеми неможливо розв'язати, якщо Європейський Союз буде відгороджений стіною від іншого світу. Їх можна розв'язати лиш шляхом тісної співпраці, у першу чергу з важливими сусідами ЄС.

Якщо ж поглянути на політичну мапу Балканського півострова, стає очевидним, що тамтешні держави знаходяться відповідно до критеріїв на членство у ЄС на різній відстані.

Так, Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія не готові до вступу до ЄС ані за економічними критеріями, ані за рівнем корупції, розвитку судової системи.

Македонія ж, у свою чергу, за цими головними показниками є ближчою до європейських стандартів. Натомість відкритим залишається питання щодо врегулювання протиріч з албанською меншиною в цій державі. А такий член ЄС, як Греція, погрожує взагалі блокувати прийняття Македонії до ЄС у разі, якщо ця держава не змінить своєї назви.

Щодо Хорватії, то ця країна є найбільш близькою до набуття у ЄС членства з-поміж Балканських країн. Натомість держави ЄС, що побоюються нового поспішного його розширення, висувують до неї дедалі більш високі вимоги стосовно боротьби з корупцією та прозорістю судової системи.

Сербія хоча й може розраховувати на певні преференції у зв'язку з визнанням незалежності Косова, натомість поки що не тільки не примиряється з останнім явищем, а й відкликає послів з держав ЄС, що визнали незалежність цього краю. Прийняття Сербії до ЄС за таких умов навряд чи можливе.

Така держава, як Косово, має доволі примарні перспективи приєднатися до ЄС, адже далеко не всі члени останнього навіть визнали це державне утворення. Кіпр, наприклад, категорично проти цього, зі зрозумілих територіальних суперечок з Туреччиною та плеканою нею Республікою Північного Кіпру¹⁰.

У контексті вивчення ситуації на Балканах важливими є доповіді Комітету у європейських справах Палати громад британського парламенту, який регулярно стежить за тамтешнім прогресом і регресом на шляху до ЄС. Так, готуючи стратегію розширення на 2008–2009 рр., комітет відзначив, що розширення Європейського Союзу є вагомим інструментом у забезпеченні стратегічних інтересів ЄС, стабільності й безпеки транспортних та енергетичних коридорів. Включення до складу ЄС Туреччини і Балканських держав має зміцнювати цей процес і є доволі актуальним у контексті сучасних викликів, таких, наприклад, як проголошення Косовом незалежності. Європейський Союз вжив заходів до підвищення якості критеріїв членства в ньому, що цілком випливає з Копенгагенських стандартів¹¹.

У пояснювальній записці від 28 листопада 2008 р. міністр у справах Європи Британського Форін Офісу Кароліна Флінт зазначила, що розширення є одним з найбільш дієвих політичних інструментів Європейського Союзу, що заохочує стабільність, безпеку й упередження конфліктів — особливо в контексті Західних Балкан. Розширення також дозволить Європейському Союзові збільшити свої власні можливості й примножити свою роль на світовій арені. У цьому відношенні необхідно провадити в дію відновлений консенсус ЄС щодо розширення, визначений у грудні 2006 р. Європейською радою, яка передбачала суворий, але справедливий підхід до тих держав, що показали прогрес, виконання взятих на себе зобов'язань, а також доводити громадській думці як переваги, так і недоліки розширення.

Важливим пунктом доповіді стала дорожня карта для Хорватії. Зазначалося, що вже наприкінці 2009 р. переговори щодо включення цієї держави до Європейського Союзу можуть вийти на завершальну стадію. Однак лише в тому разі, якщо державою будуть

виконані усі частини процесу. Було також відзначено необхідність для Туреччини довести до логічного закінчення тривалий процес політичних реформ, що він був уповільнений через внутрішньо-політичні негаразди в державі. Відзначалася конструктивна регіональна роль Туреччини, її зусилля на Кавказі, покращання її стосунків з Вірменією, її посередницькі зусилля між Ізраїлем та Сирією, а також велике значення Туреччини для європейської енергетичної безпеки. У записці зазначалося, що, незважаючи на відсутність чіткої і послідовної програми політичного та конституційного реформування, все ж відзначається певний прогрес, особливо у сфері кримінальної реформи і, зокрема, виключення з карного кодексу 301-ї статті щодо приниження держави, покращання ситуації з національними меншинами, реформування сфери державної служби.

Комітет визнав необхідним відзначити прогрес у виконанні стабілізаційних угод та угод про асоціацію Албанією, Чорногорією, Боснією та Герцеговиною. Албанії необхідно забезпечити проведення вільних виборів у 2009 р., Чорногорії слід зосередитися на судовій реформі, а Боснії та Герцеговині потрібно загалом визначитися з обранням для себе майбутнім. Для Сербії найбільш важливим є розвиток відносин з кримінальним трибуналом з колишньої Югославії та демократичний розвиток. Можна розглянути й питання про надання Сербії у 2009 р. статусу кандидата на членство у ЄС. Щодо Косова, то це державне утворення цілком розділяє перспективи решти держав Західних Балкан. У документі було відзначено суттєвий прогрес Албанії протягом останніх років¹².

Боснія і Герцеговина знаходиться на шляху реформ, однак що стосується відповідності критеріям членства у ЄС, то ситуація не настільки рожева, адже процес реформ у державі іде повільно¹³.

У 2008 р. Хорватія здійснила вагомий прогрес на шляху до наближення до ЄС у всіх сферах. 18 пунктів переговорів відкрилися, 4 були закриті. Та попри все це є поле робіт для подальшого покращання ситуації у сфері боротьби з корупцією, реформуванні юридичної системи й системи державної служби¹⁴.

Британські парламентарі відзначили, що у Македонії спостерігається певний прогрес на шляху до Євросоюзу, особливо у сфері поліцейської реформи та реформування судової системи, однак державі потрібен компроміс політичних партій, врегулювання спірних питань з сусідами та вдосконалення системи державної служби¹⁵.

На думку комітету, Чорногорія здійснила прогрес на шляху наближення до Європейського Союзу, особливо у сфері зміцнення державних інституцій. Натомість лишається багато напрямів, за якими потрібно працювати, такі, як боротьба з корупцією, організованою злочинністю, реформа судової системи¹⁶.

Сербія хоч і показала прогрес на шляху до Європейського Союзу, однак країні необхідне серйозне вдосконалення законодавчої бази¹⁷.

Косово досягає впевнених успіхів на шляху наближення до ЄС. Серед інших держав Західних Балкан Косово має чітке європейське майбутнє, однак лиш кризь шлях послідовних демократичних реформ¹⁸.

Натомість у своїх європейських сподіваннях щодо розширення Велика Британія, на жаль, здебільшого може спиратися на підтримку лиш країн так званої «Нової Європи», тобто тих, що приєдналися до ЄС внаслідок розширень 2004 та 2007 рр. Так, у 2008 р. президенти держав Центральної та Східної Європи одноставно висловилися за прийняття до Європейського Союзу та НАТО усіх Балканських держав та України¹⁹. Натомість країни Західної Європи, чия вага у процесі прийняття рішень в ЄС є надзвичайно великою, оптимізму Великої Британії не розділяють, посилаючись на обмеженість сучасних можливостей ЄС щодо розширення та на елементарне несприйняття своїм населенням ідей постійного прийняття до лав Європейського Союзу країн зі слабкою економікою та низьким ВВП на душу населення.

Не відомо, де закінчуються кордони Європи. Якщо у 1987 р. Марокко було відмовлено у членстві в ЄС через неєвропейську географічну належність цієї держави, то стосовно Туреччини активні дискусії тривають. Існують прогнози щодо подальшого розширення Євросоюзу до 40 членів і набуття кордону ним з Іраком та морського кордону з державами східного узбережжя Каспійського моря. Натомість, як відзначає британський науковець С.Мулвей, на сьогодні європейські лідери прагнуть розширення ЄС набагато більше, вбачаючи в цьому зміцнення демократії і стабільності у Східній Європі, аніж народи, які вони представляють²⁰.

Однак розглядаючи політику лейбористського уряду Великої Британії щодо розширення Європейського Союзу, слід відзначити однозначний позитив, який полягає у тому, що попри шалений скептицизм багатьох членів ЄС Велика Британія і далі цілеспрямовано наполягає на необхідності подальшого

збільшення членів Європейського Союзу, не відступаючи від своїх позицій.

¹ Деловая Великобритания // <http://www.britain.polpred.ru/1999/11.htm> [13.03.2009]

² The UK's Vision of the EU in the 21st Century // <http://ukeu.fco.gov.uk/en/> [16.03.2009]

³ Hoon, Geoff. Opening Rome 50. Lecture by Minister for Europe. Rome, 2004.

⁴ Валуев А. В. Европейское направление внешней политики Великобритании при «новых лейбористах»: Автореф. на соискание учен. степени канд. ист. наук. — СПб, 2007. — С. 20.

⁵ Борисов Тимофей. На Балканах столкнулись интересы крупнейших транснациональных компаний // Российская газета, Федеральный выпуск. — 2008. — 1 марта.

⁶ Заместители глав МИД РФ и Великобритании обсудили проблемы урегулирования на Балканах // МОСКВА. — 2004. — 24 мая. — РИА «Новости».

⁷ Британские войска должны помешать России развязать войну на Балканах // Газета 2000. — 2007. — 29 ноября.

⁸ EU must not let ghost of Milosevic stalk Kosovo declaration // <http://www.eurolabour.org.uk/news/2404.html> [11.05.2009]

⁹ Enlargement // <http://www.fco.gov.uk/en/fco-in-action/institutions/britain-in-the-european-union/eu-policies/enlargement/> [17.02.2009]

¹⁰ Балканы и ЕС // http://www.expert.ru/printissues/russian_reporter/2008/07/news_balkany_i_es/ [12/05/2009]

¹¹ Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. — London, 2009. — P. 1–4.

¹² Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. Annex 2: Albania. — London, 2009. — P. 2.

¹³ Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. Annex 3: Bosnia and Gertsegovina. — London, 2009. — P. 2.

¹⁴ Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. Annex 4: Croatia. — London, 2009. — P. 1.

¹⁵ Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. Annex 5: Macedonia. — London, 2009. — P. 2.

¹⁶ Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. Annex 6: Montenegro. — London, 2009. — P. 1–2.

¹⁷ Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. Annex 7: Serbia. — London, 2009. — P. 1–2.

¹⁸ Commission Communication: «Enlargement Strategy and Main Challenges 2008–2009» House of Commons European Scrutiny report. Annex 8: Kosovo. — London, 2009. — P. 2–3.

¹⁹ Президенты Европы: ЕС и НАТО без Украины будут неполноценными // <http://korrespondent.net/ukraine/politics/452208>. [14.04.2009].

²⁰ Мулвей Стефан. Восточный бросок ЕС // <http://lenta.ru/articles/2003/11/28/eu/> [22.03.2009]